

MEGKÜLÖNBÖZTETETT ZÁRT-E 'Ë' BETŰ A RUDIMENTÁ-NAK NEVEZETT ROVÁSÍRÁSOS SZÖVEGBEN?

Working document about Fig.3. of N3697.pdf,
Fig.3. of N3615.pdf, Fig.3. of N3531.pdf,
N3483.pdf, etc...

BAKONYI Gábor. (Csillaghegy)

2010. aug. 14.

1 Bevezetés

A rovásírás reformer csoportjai akár kétes bizonyítékokra támaszkodva is igyekeznek bizonyítani, hogy az újonnan létrehozott betűk már a hagyományos írásrendszerben is jelen voltak.

2 Mutatvány: Zárt-e 'Ë' a Rudimentában?

A Rudimentát 1598-ben Telegdi írta. Csak öt, kézzel írott másolata maradt, ezek közül is több hiányos. Két híres másolata közismert, az egyik a Hamburgi a másik a Giesseni másolat. A kézirat ABC-t és mutatvány szövegeket tartalmaz.

Az ábc nem tartalmaz zárt 'Ë' betűt. de a reformerek azt állítják, hogy az jelen van a mutatvány szövegekben. Például a református hiszekegy-ben, amely egy mutatvány szöveg. A Giessen-i másolat részlete:

Symbolum apostolicum.

Handwritten text in a highly stylized, possibly ciphered or mirrored script, consisting of several lines of characters.

*24 dees Gyula papoira
es dezentis al infens*

Az N3697.pdf, (N3531.pdf, stb...) irományokban, amelyeket Michael Everson és André Szabolcs Szelp készített, a következő átiratot csatolták a Hiszekegy-hez. (N3537.pdf Figure 3.):

HISZÉK EGY ISTENBEN MINI ENHATN ATYABAN MENNÉ
EK FÖLDNEK TER ÉHTÖÜ ÉBEN ÉS JÉZSUS
CZRISTUS BANÖ EGYETLEN EGY FIABAN MI
URUNK BAN KI FOGONTATEK SZENTLELEKÉ
TÜL SZÜLETÉTEK SZÜSZMARIATUL KINZATÉK
PONTI US NAQ ALATTA · MÉG FE SZITETEK MEGÉ
HALA ÖAR MAD NAPON HALOTAIBUL* FELÉ
TAMADA MENE MENYEG BEN ÜLE ATYA IST ENÉ
NEKJOBJA RAONNAN LESZENELJÖVENDÖ
ITELNI ÉLEVÉ NEKÉT ESHOSTAKAT ·
EISZÉK SZENTLELEKÖEN : KÖZ ÖNSÉÉ
GES LETESZTYEN ANYA SZENT ÉGY HA ZAT SZENT
EKNEK EGYESSEGÉT · BÜNÜNKNEK BOCSÉ
ANA TYÁT · TESTNEK FELTAMADAÚAT ES A[Z?]
ÖRÖK ÉLÉTET · AMEN ·

Aki ismeri a magyar nyelvet, az láthatja, hogy ez az átirat értrlmetlen zagyaság. Sebestyén Gyula átirata a következő volt:

Hiszek egy istenben, mindenható atyában, menn | ek földnek teremtőjében jezsus | cristusban egyetlen egy fiában, mi | urunkban, ki fogontaték szentlélek | túl, születék szüsz máriátul kínzaték | pontiusnak alatta: megfeszítették, meg | hala harmadnapon halotaibul fel | támada mene mennyégben, üle atayisten | nek jobbára onnan leszen eljövendő | ítélni eleveneket és holtakat: | hiszek szentl'eleekben: közönsé | ges keresztyén anyaszent egyházat szent | eknek egyességét: bününknek bocs | ányát: testnek feltámadását és az örök életet: amen:

Sebestyén Gyula átirata 1905-ből közel ugyanaz, mint a széles körben ismert és nemrégiben még használatban lévő változat:

Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek teremtőjében. És a Jézus Krisztusban, Ő egyszülött Fiában, mi Urunkban, ki fogantaték Szentlélektől, születék Szűz Máriától, szenvede Poncius Pilátus alatt, megfeszítették, meghala és eltemették. szálla alá poklokra; harmadnapon halot-taiból feltámadta, felméne mennyekbe; ül a mindenható Atya Istennek a jobbján; onnan leszen eljövendő ítélni eleveneket és holtakat. Hiszek Szentlélekben. Hiszek egy közönséges keresztyén anyaszentegyházat; szenteknek egyességét, bűneinknek bocsánatját, testünknek feltámadását, és az örök életet. Ámen.

Megkísélttem rekonstruálni a feltételezhető eredeti szöveget, megkülönböztetett zárt 'ë' betűvel.

Sajnos a zárt 'ë' megkülönböztetés csak a déli nyelvjárásban használatos, ezért én nem hallom a különbséget, mert én egy kevert északi nyelvjárást használok.

Szótárakat használtam a rekonstrukcióhoz.

Az etedményt a N3697.pdf irat átiratának sorai alá írtam:

HISZÉK EGY ISTENBEN MINI ENHATN ATYABAN MENNÉ

HISZÉK EGY ISTENBEN, MINDENHATÓ ATYÁBAN, MÉNNY-

EK FÖLDNEK TER ÉHTŐÜ EBEN ÉS JÉZSUS

EK, FÖLDNEK TERÉMTŐJÉBEN, ÉS JÉZUS

CZKRISTUS BANŐ EGYETLEN EGY FIABAN MI

CRISTUSBAN, Ő EGYETLEN EGY FIABAN, MI

URUNK BAN KI FOGANTATEK SZENTLELEKÉ

URUNKBAN, KI FOGANTATÉK SZENTLÉLÉK-

TÜL SZÜLETÉTEK SZÜSZMARIATUL KINZATÉK

TÜL, SZÜLETTETÉK SZÜZ MÁRIATUL, KINZATÉK

PONTI US NAQ ALATTA · MÉG FE SZITETEK MEGÉ

PONTIUSNAQ ALATTA, MÉGFESZITTETÉK, MÉG-

HALA ÖAR MAD NAPON HALOTAIBUL* FELÉ

HALA, HARMADNAPON HALOTTAIBUL FEL-

TAMADA MENE MENYEG BEN ÜLE ATYA IST ENÉ

TAMADA, MÉNE MÉNNYEGBE, ÜLE ATYAISTEN-

NEKJOBJA RAONNAN LESZENELJÖVENDŐ

NEK JOBBJÁRA, ONNAN LESZEN ELJÖVENDŐ

ITELNI ÉLEVÉ NEKÉT ESHOSTAKAT ·

ITÉLNI ELEVENEKET ÉS HOLTAKAT.

EISZÉK SZENTLELEKÖEN : KÖZ ÖNSÉÉ

HISZÉK SZENTLÉLÉKBEN KÖZÖNSÉ-

GES LETESZTYÉN ANYA SZENT ÉGY HAZAT SZENT

GES KÉRÉSZTYÉN ANYASZENTÉGYHÁZAT, SZENT-

EKNEK EGYESSEGÉT · BÜNÜNKNEK BOCSÉ

EKNEK EGYESSÉGÉT, BÜNÜNKNEK BOCS-

ANA TYÁT · TESTNEK FELTAMADAÚAT ES A[Z?]

ÁNATYÁT, TESTNEK FELTÁMADÁSÁT, ÉS AZ

ÖRÖK ÉLÉLETET · AMEN ·

ÖRÖK ÉLETET. AMÉN.

Így leellenőrizhetjük, hogy a N3697.pdf irat átíratának feltételezett zárt 'ë' betűi a megfelelő helyeken szerepelnek-e. Egyúttal azt is észrevehetjük, hogy nagy számú másolási hiba szerepel a szövegben, és a szöveg egyik részlete hiányzik. A másolási hibák mindkét másolatban hasonlóak, ezért egymáshoz közel eshettek a másolási láncolatban. (Mindkettő Németországban van...) A régi másolási hibákon felül, olvasási hibák is vannak az átíratban. Több mint egy tucatnyi elírás szerepel a szövegben, nem számítva az elírt 'E' betűket.

Megszámolhatjuk az 'E' betűváltozatok összeillő párait az N3697-as iratban és a rekonstruált szövegben.

	E	Ë	È	É	
E	36	0	0	6	42
Ë	15	3	0	1	19
É	11	4	1	2	18
	62	7	1	9	79

Négyzetes kontingenciát számolva, ezt a táblázatot kontingencia táblázatként használhatjuk, hogy kiszámíthassuk a négyzetes kontingenciát, az egyszerűség kedvéért csökkentjük le a sorok és az oszlopok számát. Az egyszerűsített kontingencia táblázat:

	E	Ë	È	É
E	36	6		42
Ë				
È	26	11		37
É				
	62	17		79

$$\chi^2 = n \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^s \frac{(\nu_{ij} - \frac{\nu_{i.}\nu_{.j}}{n})^2}{\nu_{i.}\nu_{.j}} \quad (1)$$

Where $\nu_{i.} = \sum_k \nu_{ik}$ and $\nu_{.j} = \sum_k \nu_{kj}$ and $n = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^s \nu_{ij}$
A közepes négyzetes kontingencia:

$$\phi^2 = \frac{\chi^2}{n} \quad (2)$$

Az események függése:

$$\frac{\phi^2}{\min(r, s) - 1} \quad (3)$$

A függés értéke 0 és +1 közé esik. Ha a függés nulla, akkor a két eseménysor független. Ha a függés +1, akkor a két eseménysor egymástól függ. Ez az úgynevezett χ^2 -probe.

Esetünkben:

$chi^2=2.77816$, $f_i^2=0.0351666$, Függés= 0.0351666

3 Összegzés

Ez a függés túl kicsi. A N3697.pdf iratban szereplő eltorzult 'E' betűk, amelyek úgy néznek ki mint 'H' betűk, nem függenek a hiszekegy feltételezett rekonstruált szövegétől. Ez azt jelenti, hogy Telegdi nem használta a déli nyelvjárást a megkülönböztetett zárt 'È' betűkkel. Ő még csak nem is használt 'Ö' betűket, hogy jelölje a zárt 'Ë' betűket. A hibák a másolásból erednek!

Láthatjuk, hogy például a 'HISzEK' szót kétszer használják. Az első sorban mint 'HISzEK' a 11. sorban pedig mint 'EISzEK'. A "MEG-" vagy 'MËG-" igekötő is két eltérő alakban van használva. A második sorban, a másoló leírt egy szót két elírt 'H' betűvel, aztán

később kijacította két 'E' betőre. stb....

Azért kellett megírnom ezt a mutatványt, mert a rendkívül alacsony függés dacára a kutatók egy része képtelen szakítani a kedvenc elméletével. Sajnos ezeknek a kutatóknak van még egy csomó hasonló elméletük.

(A "Magyar Nyelv" folyóirat XXI. évf. 1935. rátaláltam Ligeti Lajos "A magyar rovásírás egy ismeretlen betűje" című cikkére. Ebben a cikkben lelhető föl a később Libisch Gyözönél felbukkant zárt-e betűről szóló elmélet. Ezt az elméletet chi-négyzet próbával cáfoltam, mit sem sejtve arról, hogy Ligeti Lajos elméletét cáfolom meg, amit Németh Gyula is elfogadott.)